

**ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ
МЕДІАГРАМОТНОСТІ:
КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ У СТВОРЕННІ ПІДРУЧНИКІВ**

Бойко С. Т. (ORCID ID: 0000-0003-3575-3515)

Царенко Л. Г. (ORCID ID: 0000-0003-0116-4667)

У статті розглянуто психологічні аспекти навчання медіаграмотності. Висвітлено основні питання, вирішальні для створення ефективних підручників. Медіаграмотність стає все більш важливою для орієнтування в сучасному складному медіаландшафті, де багато дезінформації та упередженого контенту. Розуміння психологічних принципів, які лежать в основі ефективного навчання та критичного мислення, є найважливішим у розробленні навчальних матеріалів, які сприяють розвитку навичок медіаграмотності. Розглянуто ключові психологічні фактори, як-от критичне мислення та аналітичні навички, емоційний інтелект, розвиток самосвідомості та самоконтролю та соціально-емоційні аспекти, пов'язані з навчанням медіаграмотності. Інтегруючи психологічні ідеї в дизайн підручника, викладачі можуть краще озброїти учнів навичками, необхідними для критичного аналізу та орієнтування в широкому спектрі медіаповідомлень, які зустрічаються в сучасному суспільстві.

Ключові слова: медіаосвіта, медіаграмотність в екстремальних умовах, викладання медіаграмотності, психологічні аспекти створення підручників

This article explores the psychological dimensions involved in teaching media literacy, focusing on essential aspects crucial for the creation of effective textbooks. Media literacy is increasingly vital in navigating today's complex media landscape, where misinformation and biased content abound. Understanding the psychological principles that underpin effective learning and critical thinking is paramount in designing educational materials that foster media literacy skills. This paper examines key psychological factors such as cognitive

development, attentional biases, motivation, and socio-emotional aspects relevant to media literacy instruction. By integrating psychological insights into textbook design, educators can better equip learners with the skills necessary to critically analyze and navigate the vast array of media messages encountered in contemporary society.

Keywords: media education, media literacy in extreme conditions, teaching media literacy, psychological aspects of creating textbooks.

У сучасному світі, особливо в умовах війни в Україні, надзвичайно важливою є така компетентність особистості, як медіаграмотність, тобто здатність особи ефективно користуватися медіазасобами, а також критично оцінювати медійну інформацію, розуміти її, аналізувати та створювати. Це включає всі види медіа: від традиційних, як-от газети й телебачення, до цифрових платформ, як-от інтернет-сайти, соціальні мережі, відеоблоги та подкасти. Адже ми оточені безпрецедентним потоком інформації через різноманітні медійні канали. Знати, як правильно фільтрувати, аналізувати та оцінювати цю інформацію, є важливим для прийняття обґрунтованих рішень у різних сферах життя. Також медіаграмотність допомагає людям вбачати й розрізняти маніпулятивні прийоми, які можуть використовуватися у медійних повідомленнях та рекламі. Вона дає змогу виявляти фейкові новини, дезінформацію та пропаганду. Із розвитком цифрових технологій все більше людей стають активними учасниками медіа, створюючи власний контент у соціальних мережах, блогах, відеоблогах тощо. Медіаграмотність включає в себе здатність ефективно використовувати ці інструменти та розуміти їх вплив. У сучасному світі медіа великою мірою визначають спосіб, якими ми спілкуємося, взаємодіємо та формуємо свої думки. Медіаграмотність допомагає людям розуміти вплив медіа на соціальну динаміку та власний розвиток як особистості.

Загалом медіаграмотність є необхідною навичкою для успішної адаптації до сучасного інформаційного суспільства та активної участі в ньому. Вона сприяє критичному мисленню, власній освіті та розвитку, а також допомагає зберегти інформаційну безпеку та свободу [2].

У формуванні медіаграмотності ключову роль відіграє психологічний компонент, оскільки цей процес вимагає розуміння та контролю різноманітних аспектів психологічного функціонування особистості. Зокрема:

- *Критичне мислення та аналітичні навички.* Психологічні аспекти критичного мислення важливі для ефективного аналізу медійної інформації. Потрібно розвивати здатність аналізувати, оцінювати та робити висновки щодо якості й достовірності інформації, яку подають медіа.

- *Емоційний інтелект.* Розуміння та контроль над емоціями грає важливу роль у формуванні медіаграмотності. Особистість повинна вміти розрізняти емоційний вплив медіа, відчувати емпатію та розуміти психологічні механізми, які використовуються у медійних повідомленнях.

- *Соціальні навички та взаємодія.* Важливою частиною медіаграмотності є розуміння соціальних динамік, що відбуваються у медійному просторі. Люди повинні вміти взаємодіяти з іншими у медійних контекстах, розрізняти різні соціальні ролі та контексти, визначати відповідальність за свої дії у медіа.

- *Розвиток самосвідомості та самоконтролю.* Формування медіаграмотності передбачає розвиток самосвідомості щодо власної медійної поведінки та впливу медіа на власні думки, почуття та поведінку. Люди повинні бути здатні рефлексивно оцінювати свої медійні звички та прийоми і, за необхідності, змінювати їх.

- *Здатність до вирішення конфліктів та негативного впливу.* Психологічні аспекти формування медіаграмотності також включають в

себе здатність вирішувати конфлікти, пов'язані з медійним впливом, та вміння захищати себе від негативного впливу медіа [1; 3; 5].

Важливим елементом сучасної освітньої практики, спрямованої на підготовку до життя в цифровому інформаційному суспільстві, є адаптація підручників до психологічних особливостей здобувачів освіти. Це допомагає створити сприятливі умови для їхнього навчання та розвитку медіаграмотності, оптимізувати навчальний процес та підвищувати ефективність навчання. Варто враховувати такі аспекти: 1) *вікові особливості* – підручники повинні враховувати вікові особливості учнів (студентів), орієнтуючись на їхні когнітивні, емоційні та психосоціальні потреби. Наприклад, для молодших учнів важливо використовувати ігрові елементи та візуальні матеріали, тоді як для старших учнів та студентів можуть бути корисні поглиблені аналізи та критичні завдання; 2) *індивідуалізація* – підручники мають бути гнучкими та допускати індивідуалізацію залежно від потреб та інтересів здобувачів освіти. Вони можуть містити різні рівні складності завдань, додаткові ресурси для розширення знань та завдання, які враховують індивідуальні особливості; 3) *використання різноманітних методів навчання* – у підручниках потрібно використовувати різноманітні методи навчання, щоб врахувати різні стилі навчання та передавати інформацію з різних ракурсів. Це може включати в себе використання тексту, відео, аудіо, графіки та інші формати; 4) *підтримка психологічного комфорту* – підручники мають сприяти створенню психологічного комфорту для здобувачів освіти та навчанню без надмірного стресу чи психологічного навантаження. Завдання повинні бути реалістичними та досяжними, а також сприяти позитивному емоційному стану; 5) *залучення батьків та педагогів* – важливо залучати батьків та педагогів у процес навчання медіаграмотності. Підручники можуть містити рекомендації для батьків щодо підтримки учнів у розвитку медійних навичок вдома, а також поради для вчителів щодо ефективного викладання

цієї теми; 6) *формування позитивного ставлення до навчання* – підручники можуть допомагати формувати позитивне ставлення до навчання медіаграмотності шляхом заохочення до активної участі, підтримки позитивних навчальних досягнень та створення стимульного навчального середовища; 7) *використання інтерактивних та ігрових елементів* – інтерактивні завдання, ігри, вікторини та інші ігрові елементи можуть бути включені до підручників для залучення учнів та створення захопливого навчального досвіду; 8) *підтримка розвитку критичного мислення та аналітичних навичок* – підручники повинні сприяти розвитку критичного мислення здобувачів освіти, їхньої здатності аналізувати медійний контент, визначати його достовірність та розуміти потенційні ризики й небезпеки; *підвищення медіаграмотності загалом* – підручники мають сприяти не лише засвоєнню окремих фактів, а й розвитку загальних медіаграмотних навичок, як-от розуміння медійних технік маніпуляції, уміння аналізувати та оцінювати інформацію тощо.

Також ключовим аспектом у створенні підручників з медіаграмотності є врахування різноманітних типів мислення та сприйняття інформації, оскільки це допомагає забезпечити ефективне навчання для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Зокрема, для учнів-візуалів важливо використовувати в підручниках візуальні навчальні матеріали – ілюстрації, діаграми, схеми та графіки. Це допомагає їм краще розуміти матеріал і легше засвоювати інформацію. Для учнів-аудіалів корисно використовувати аудіо- та відеоматеріали – аудіозаписи, відеоуроки, вебінари тощо. Це дає їм змогу краще зосередитися на матеріалі та зрозуміти його. Для учнів, що надають перевагу вербальному стилю, важливо надавати чіткі, лаконічні та докладні текстові пояснення матеріалу. Вони найкраще засвоюють інформацію, читаючи або слухаючи текст. Для кінестетичних учнів корисно використовувати інтерактивні завдання та активні вправи, які дають їм

змогу активно взаємодіяти з матеріалом, наприклад, групові дискусії, рольові ігри, практичні вправи тощо. Важливо розробляти різноманітні типи завдань, які враховують різні типи мислення учнів. Наприклад, завдання може містити аналітичні питання для логічного мислення, творчі завдання для творчого мислення тощо.

Використання персоналізованих підходів до навчання дає змогу кожному учневі розвиватися відповідно до його індивідуальних потреб та типу мислення. Зокрема, підручники можуть містити завдання на вибір, індивідуальні проєкти та завдання, які дають змогу досліджувати тему самостійно.

Враховання різноманітних типів мислення та сприйняття інформації в підручниках з медіаграмотності допомагає створити більш доступні, ефективні та інклюзивні навчальні матеріали, які відповідають потребам кожного учня.

Важливу роль у підвищенні залученості учнів у контексті викладання медіаграмотності відіграють інтерактивні методики, оскільки вони створюють можливість активної участі та сприяють збагаченню навчального досвіду. Зокрема:

- *Групові обговорення та дебати.* Розділення на групи для обговорення певної теми або проблеми сприяє активній участі здобувачів освіти. Дебати, у яких вони представляють різні точки зору на питання медіаграмотності, можуть стимулювати критичне мислення та аргументацію.

- *Рольові ігри.* Ці ігри дають змогу здобувачам освіти сприймати різні ролі та діяти відповідно до них у ситуаціях медійної взаємодії. Наприклад, учні (студенти) можуть виконати ролі журналістів, редакторів, власників медіа чи споживачів медійного контенту.

- *Віртуальні екскурсії та імітації.* Використання віртуальних екскурсій до медійних установ або імітація роботи в редакції новин може

допомогти учням краще зрозуміти процеси та виклики, пов'язані з медійною діяльністю.

- *Використання технологій.* Використання інтерактивних онлайн-інструментів, таких як віртуальні дошки, онлайн-громадські форуми, голосові чати тощо, може створити можливості для активної взаємодії та співпраці між здобувачами освіти.

- *Створення медійних проєктів.* Завдання, у яких здобувачі освіти мають створювати власний медійний контент, такий як відео-, аудіозаписи, вебсайти тощо, може стимулювати їх креативність та критичне мислення щодо власної медійної активності.

- *Віртуальні ігри та симуляції.* Використання віртуальних ігор та симуляцій, що моделюють ситуації взаємодії з медійним контентом, дає змогу навчитися реагувати на різні ситуації та приймати обґрунтовані рішення.

Використання прийомів розвитку емпатії та критичного мислення у навчальних сценаріях у контексті викладання медіаграмотності може значно покращити якість освіти та підготувати здобувачів освіти до ефективного сприйняття медійного контенту.

Зокрема, можна запропонувати розглядати медійні матеріали (статті, відео, новини тощо) з різних точок зору, враховуючи різні позиції, інтереси та досвід. Використання медійного контенту, який викликає емоційну відповідь, може сприяти розвитку емпатії учнів (студентів). Наприклад, перегляд відео або читання статей про соціальні проблеми може викликати в учнів розуміння та співчуття до інших людей.

Організація дискусійних груп або обговорень на певну тему медіаграмотності може стимулювати критичне мислення. Учасники можуть виражати свої погляди, слухати думки інших та аналізувати різні точки зору. Після завершення навчального сценарію здобувачі освіти можуть проводити рефлексію та самооцінку своїх власних реакцій та висновків. Це

дасть їм змогу краще зрозуміти свої емоції, реакції та мислення, а також розвивати критичне мислення та емпатію у медійному контексті.

Застосування цих прийомів допомагає не лише підвищити рівень медіаграмотності здобувачів освіти, а й розвинути їхні соціальні навички, емпатію та критичне мислення, що є важливими компетенціями в сучасному світі [4; 6].

Висновки. Медіаграмотність стає надзвичайно важливою у сучасному цифровому світі, де медіа впливають на всі сфери життя. Викладання медіаграмотності в школах та вишах має стати невід'ємним складником освіти, оскільки вона допомагає здобувачам освіти розуміти, аналізувати та критично оцінювати медійний контент.

Під час створення підручників з медіаграмотності важливо враховувати психологічні особливості здобувачів освіти, їхні індивідуальні потреби та стиль навчання. Серед ключових аспектів, які потрібно враховувати у створенні підручників з медіаграмотності, варто відзначити психологічні стратегії реагування на негативний медійний вплив, розвиток критичного мислення та аналізу медійного контенту, формування навичок спілкування та взаємодії у медійному середовищі, а також виховання відповідальності за власну медійну активність і вплив на інших.

Створення ефективних навчальних матеріалів з медіаграмотності вимагає комплексного підходу, що базується на психологічних принципах та методології. Застосування цих принципів у практиці навчання сприятиме формуванню учням не лише необхідних знань та навичок, але й розвитку їхньої критичної мислення, емпатії та вміння критично оцінювати медійний контент у сучасному інформаційному середовищі.

Список використаних джерел

1. Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. 504 с. URL: https://www.aup.com.ua/ml/Zbirnuk_konf_2016.pdf

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с. URL: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/концепція-медіаосвіти.pdf>
3. Наумук І. М., Коноваленко Т. В., Акулова Н. Ю. Екологія інфомедійного простору : навчально-методичний посібник. Мелітополь : ММД, 2021. 84 с. URL: <https://filter.mkip.gov.ua/wp-content/uploads/2021/08/posibnyk.pdf>
4. Основи медіаграмотності: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 054 «Соціологія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти / укладач Г. В. Шумицька. Ужгород, 2023. 45 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/55584/1/Основи%20медіаграмотності.pdf>
5. Субашкевич І. Обґрунтування використання медіапсихологічних технологій у процесі підготовки студентів до їх професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2018, № 3–4 (22–23). URL: <https://www.od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/528>
6. Юношева Т. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі формування медіаграмотності. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/276>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ КУРСІВ З ПСИХОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ

Брик О. М. (ORCID ID: 0000-0003-4527-2408)

Кочаровський М. С. (ORCID ID: 0000-0002-1481-1918)

Статтю присвячено оглядовому дослідженню особливостей та проблем забезпечення сучасною та новітньою навчальною літературою в ЗВО України курсів з психологічних дисциплін за умов їх дистанційного ведення в онлайн форматі в реаліях сьогодення.

Ключові слова: освітній процес, психологічні дисципліни, онлайн формат, підручник, навчальна література, професійна підготовка.